

РОЗВИТОК ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

5. Максименко С.Д. *Основи військової психології: навч. посіб.* / С.Д. Максименко, П.В. Мельник, Б.М. Олексієнко. – Хмельницький: Вид-во Нац. Академії ПВУ, 2002. – 532 с.
6. Обознов Н.Н. *Психические процессы и функции в условиях индивидуальной и совместной деятельности* / Н.Н. Обознов // *Проблемы общения в психологии.* – М.: Наука, 1981. – С. 68 – 74.
7. Потапчук Є.М. *Військова психологія: навч. посіб.* / Є.М. Потапчук. – Хмельницький: Видавництво Нац. Академія ПВУ, 2003. – 150 с.
8. *Современная военная психология: хрестоматія* / [сост. А.А. Урбанович]. – Мн.: Харвест, 2003. – 576 с.
9. Тихонова Т.Б. *Психолого-педагогічні резерви підвищення ефективності групової учбово-пізнавальної діяльності з вивчення іноземної мови на неспеціальних факультетах вузів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07* / Тихонова Тетяна Борисівна. – К., 1994. – 179 с.
10. Ягунов В.В. *Військова та соціальна психологія* / В.В. Ягунов. – К.: Лібра, 2000. – 522 с.
11. Яремчук І.А. *Розвиток педагогічної техніки викладачів-початківців вищих військових навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02* / Яремчук Ігор Анатолієвич. – Хмельницький, 2002. – 180 с.
12. Stevik E.W. *Teaching and learning languages* / Stevik E.W. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 215 p.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2012

УДК 745/749(477.83)“15/16”

о. Олег Кекош, капелан, викладач кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

РОЗВИТОК ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

У статті досліджується розвиток декоративно-ужиткового мистецтва на українських землях у другій половині XVI – першій половині XVII ст.

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, золотарство, церква, меблі, зброя, монастир, ікона, ливарництво, гончар, кахель.

Лит. 8.

Актуальність проблеми. У другій половині XVI – першій половині XVII ст. ужиткове мистецтво переживало період справжнього розквіту. Характерною особливістю його еволюції була провідна роль міського середовища. Міське ремесло, яке зародилося ще в княжу епоху й остаточно утвердилося впродовж найближчого після неї періоду, панує у мистецькій практиці другої половини XVI – першої половини XVII ст. Інші напрями його розвитку хоча й зберігаються, відіграють скромнішу роль.

Попри всі зміни у системі декоративно-ужиткового мистецтва, найважливішими залишалися види, пов'язані з обробкою металів, серед яких домінувало золотарство. Найактивнішим його центром на українських землях у другій половині XVI – першій половині XVII ст. був Львів. Тут у тісному взаємозв'язку розвивалося декілька окремих традицій, найважливішими з яких були, крім української, західноєвропейська, репрезентована приїжджими європейськими і польськими майстрами, та вірменська. Про розвиток

золотарства у Львові свідчить наявність у золотарському цеху перед кінцем XVI ст. не менше тридцяти майстрів, окрім них в місті працювало також чимало позацехових золотарів. На рівень львівського золотарства та його зв'язки вказує навчання в Англії та діяльність при англійському королівському дворі Яна Алембека, як і кар'єра вихідця з Угорщини Миколая Семигородського, який певний час працював у Львові, а пізніше став надвірним золотарем трансільванського воєводи Габора Бетлена.

У першій половині XVII ст. активізується київське золотарство, проте відомостей про нього збереглося порівняно мало. Тут поряд з міськими майстрами працювали й монастирські. На Волині активним осередком золотарства виступає Острог. Місцевий золотар Микола Поболовецький, нащадок пов'язаних міцними родинними зв'язками золотарів Острога та Рівного, у 1620-х рр. їздив для продовження науки “до міст славніших до Польщі”. Окремі майстри знаходили працю у найбільших магнатів, які нерідко віддавали

РОЗВИТОК ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

перевагу іноземним золотарям. Так, померлий 1605 р. у Львові золотар познанського воєводи Яна Остророга Гануш походив з Аугсбурга. Золотар коронного гетьмана Станіслава Конецпольського Ян (1643) теж був німецького походження. Діяльність майстрів із Західної Європи, передусім на західноукраїнських землях, сприяла посиленню європейських контактів українського золотарства, що становить одну з характерних особливостей його еволюції у рамках розглядуваного періоду. Попри документально підтверджений відомостями про майстрів значний розвиток золотарства перед серединою XVII ст., його пам'ятки й далі збереглися у порівняно невеликій кількості, що традиційно пов'язано з вартістю матеріалів, з якими працювали майстри. Про обсяги робіт окремих золотарських майстерень свідчать передовсім документальні матеріали львівського походження. Так, золотар Ян Роптендорф 1582 р. уклав контракт на сервіз для 12 осіб на замовлення молдавського воєводи. Львівський золотар Францішек Клюбчич 1613 р. робив на замовлення князя Януша Острозького срібний вітвар для костюлу у Межирічі Острозькому. Оригінальні пам'ятки золотарства першої половини XVII ст. порівняно нечисленні, їхню основу складають речі церковного призначення. Серед них особливий інтерес становлять датовані пам'ятки. До ранніх їхніх прикладів належить срібна чаша 1606 р., що колись зберігалася в церкві св. Георгія у Бродях на Львівщині.

Раннім датованим оригінальним зразком київського золотарства є срібний гравійований ручний хрест 1622 р. – дар гетьмана Петра Сагайдачного київській братській церкві Богоявлення. До ранніх взірців київського золотарства належить, мабуть, і патериця 1629 р. Збереглася монстранція початку XVII ст. з монастиря бернардинів у Заславі, яка за характером повторює готичні зразки (Лежайськ, Музей провінції бернардинів, далі). Найвідомішою пам'яткою такого роду є срібний напрестольний хрест Успенської церкви у Львові, який 1638 р. виконав місцевий майстер Андрій Касіянович. У композиції та іконографії мініатюрних сцен з життя Христа він наслідує західноєвропейські вироби. Відомий за цією унікальною підписною роботою Касіянович, безперечно, належав до найвидатніших львівських майстрів, йому приписується ще декілька творів, зокрема два напрестольні хрести (Дрогобицький краєзнавчий музей, МПБ).

Продовжувало розвиватися й мистецтво золотарської оправи книг. Скромним його зразком

можуть бути срібні гравійовані наріжники з орнаментальними мотивами (середник втрачений) верхньої палітурки оправи примірника острозької Біблії, який 1609 р. отримав у дар від батька священник львівської Успенської церкви Василь Боярський. Найранішим зразком київської золотарської оправи книги є збережені у повторному використанні фрагменти оправи Євангелія. У рамках розглядуваного століття продовжують розвиватися й такі традиційні напрями золотарського мистецтва, як оправлення ікон, зброї, виготовлення прикрас на потребу заможних верств суспільства, поширюється виготовлення посвятних табличок, рідкісним зразком яких є срібна таблиця, віддана у 1648 р. магістратом Львова до гробу св. Яна з Дуклі у костюлі бернардинів З виробів світського призначення найбільшого поширення набуло виробництво срібного посуду, який вкорінився у побуті не лише заможних верств суспільства, а й у середовищі середньозаможного міщанства. Попри скромний фонд збережених пам'яток, у поєднанні з архівними даними вони вказують на винятково широкий розвиток золотарства у другій половині XVI – першій половині XVII ст.

Поза золотарством активно розвивалися в другій половині XVI – першій половині XVII ст. й інші мистецькі види металевого виробництва, зокрема такі вже традиційні для мистецької практики українських земель, як відливання дзвонів та гармат. Пам'ятки українського ливарництва розглядуваного століття збереглися в обмеженій кількості. Серед дзвонів найстарішим є рідкісний за розмірами – нижній діаметр має 102 см – дзвін Зимненського монастиря 1466 р. (РКМ). З Волині можна вказати ще дзвін Дубенського монастиря. Важливим осередком відливання дзвонів залишався Львів. Найраніші збережені тут зразки – великі дзвони домініканського (“Ісаї”, 1584) та бернардинського (1589) монастирів. Прикладом порівняно невеликих дзвонів першої половини століття може бути дзвін 1646 р., збережений на дзвіниці церкви св. Параскеви у Залужжі на Яворівщині. Давнім осередком українського ливарництва був Київ, зразком діяльності його майстрів є дзвін 1649 р. з с. Росович на Київщині.

Активно розвивалося й виробництво гармат. Найважливішим осередком їх виготовлення був Львів, у якому працювала ціла група відомих майстрів. До ранніх зразків належать гармата майстра Леонарда Герле 1570 – 1571 рр. “Орел” з багатим декоративним оздобленням та гармата його сина Мельхіора Герле. До характерних витворів львівських майстрів належить і міська

РОЗВИТОК ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

гармата, відлита у 1614 р. за бургомістра Мартина Камп'яна (Варшава, Музей Війська Польського). Продовжувало розвиватися декоративне ковальство, яке знаходило вияв як у виробництві зброї, так і у виготовленні декоративних ґрат, огорож і т. п. Добрий їх приклад дають декоративні ґратки над дверима бокового входу до Успенської церкви у Львові. Мабуть, новим явищем у мистецькій практиці епохи було виробництво годинників. Воно набуло поширення не лише в міському середовищі: 1618 р. князь Олександр Заславський просив ігумена Загорівського монастиря надіслати ченця, який розуміється на ремонті годинників.

Розглядуваний період становив також черговий важливий етап у розвитку керамічного виробництва на українських землях. Традиційно воно розвивалося в двох напрямках: посуд повсякденного вжитку широких верств суспільства та декоративні вироби, призначені для заможніших його прошарків. У декоративній кераміці поряд з виготовленням оздобного посуду важливе місце посідало також виробництво кахлів. Остаточно сформувалися відомі пізніше центри керамічного виробництва, як Потелич на західноукраїнських землях. Динаміку росту керамічного виробництва добре ілюструє приклад Острога: якщо податковий реєстр 1576 р. називає в місті лише одного гончара, то у 1635 р. їх було вже 16. Свідченням розквіту острозького гончарства є значна кількість знайдених на території міста унікальних виробів, як, наприклад, полив'яна тарілка з зображенням дами та кавалера.

У кахлевому виробництві в другій половині XVI ст. остаточно утверджується традиційний для пізнішого часу тип кахлів, найвідомішими зразками яких є кахлі з вершниками з Кам'янця-Подільського. Характерні їхні зразки віднайдено у Києві, Львові, Кременці, Луцьку та інших історичних містах.

З традиційних видів декоративноужиткового мистецтва нового розвитку набуло мистецьке шитво. Як і раніше, воно розвивалося як в монастирських майстернях, так і в світському середовищі. Зі слів Боплана відомо, що у Києві своїм шиттям славилися черниці Вознесенського монастиря. Збереглися імена трьох вишивальниць княгині Марії Курбської з 1570-х рр.

Порівняно нечисленні оригінальні пам'ятки українського шиття належать лише до самого кінця XVI – першої половини XVII ст. Найранішою з них є покрівець 1598 р. з Воскресенської церкви у Вишнівці (Харківський художній музей). Скромний антимінс перемишльського

єпископа Михайла Копистенського із Спаського монастиря, який 1603 р. вишила його родичка Катерина Копистинська. З групи епітрахілей найранішим є примірник 1620 р. з трьома парами святих. Близькі зразки західноукраїнського походження дають пам'ятки 1640 р. з перемишльського кафедрального собору, Успенської церкви у Львові та недатована з монастиря у Волсвині. Аналогічну стадію розвитку шиття Центральної та Лівобережної України відображають пам'ятки 1640 р. з церкви Покрови Богородиці в Пухівці поблизу Остра. Приклад скромно декорованого шитого фелона дає пам'ятка 1650 р. фундації київського воєводи Адама Киселя з церкви Покрови Богородиці в Низкиничях. Хоч пам'яток українського шиття з-перед середини XVII ст. збереглося порівняно небагато, вони дають можливість вперше на конкретних зразках простежити основні тенденції розвитку даного виду мистецької творчості. Одним з активних напрямів розвитку ужиткового мистецтва епохи була декоративна обробка шкіри. Вона знаходила широке застосування при виготовленні різноманітних мистецьких оздоблених речей повсякденного вжитку заможних верств суспільства, частин озброєння. Проте найвідоміші багато декоровані оправи книг, які набули значного поширення з розвитком друкарства. Найраніші зразки мистецьких книжкових палітурок демонструють оправи актових книг львівського міського архіву середини – другої половини XVI ст. У практиці першої половини наступного століття поряд із традиційним сюжетним та орнаментальним тисненням поширюється тиснення золотом, в сюжетній тематиці домінує Розп'яття. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. становить новий етап у розвитку меблевого виробництва на українських землях. У цей час сюди дедалі активніше проникають як окремі вироби європейського походження, так і графічні взірці орнаментики та нові для українських земель техніки декорації виробів. Як вказують збережені зразки першої половини XVII ст., меблі цього часу багато прикрашалися різьбленням. Прикладами таких меблів малих форм можуть бути шапка з гербом львівської родини Сикстів, фрагмент лавок з монастиря бернардинів у Львові) та їхні оригінальні фрагменти, використані у встановленій у костьолі копії початку XX ст. Поряд з різьбленням широко практикованим новим способом декорації меблів стає інтарсія. Скромні її приклади збереглися у міщанських скринях, багатий зразок демонструють двері в каплиці Боїмів. Значного поширення набула також

РОЗВИТОК ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

малярська декорація меблів, найкращим прикладом якої є лавки у каплиці Боїмів. Порівняно скромніший її варіант демонструють фрагменти лавки та парапет хору в церкві Собору архангела Михаїла у Волі Висоцькій.

Оригінальні пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва вказують, що, як і в образотворчих видах мистецької діяльності, близько зламу століть у ньому відбуваються відчутні зміни. Ужиткове мистецтво служило одним з активних провідників західних впливів, що, зрештою, визначалося самою його природою. Внаслідок історично зумовленого регіонального мистецького поділу українських земель західна гравітація ужиткового мистецтва набагато виразніше проявилася у мистецькій культурі західноукраїнських земель, неначе затухаючи у віддаленні на київському ґрунті та Лівобережжі.

За сто років перед серединою XVII ст. мистецька культура українських земель пройшла складний шлях розвитку, визначальним моментом якого став найбільший після прийняття християнства та вироблення на його основі нової системи мистецької культури перелом у розвитку мистецького життя. Він відбувався на ґрунті власної традиції, але за умов дії відмінних історичнокультурних факторів. Найголовнішим серед них було остаточне звернення в бік західноєвропейських мистецьких течій, що так чи інакше проявляється в усіх напрямках еволюції культурного процесу й аспектах культурного життя перед серединою XVII ст. Таке звернення аж ніяк не означало підпорядкування мистецького процесу на українських землях законам розвитку західноєвропейського мистецтва. У різних видах мистецької творчості європейська традиція об'єктивно відігравала іншу роль, і найменше її присутність відчувається там, де сильнішими були

власні корені. Навіть у рамках мистецького напрямку західноєвропейської орієнтації релігійне малярство другої половини XVI – першої половини XVII ст. виразно розвивалося у своєму власному руслі, перебуваючи поза сучасним європейським контекстом. Тим самостійніший характер має українське релігійне малярство, яке завдячує Заходowi лише окремими моментами іконографії, привнесеними за посередництва нідерландської графіки. Аналогічна картина спостерігається у портретному малярстві та графіці. Європейська традиція, природно, відігравала більшу роль у скульптурі та декоративно-ужитковому мистецтві, причому це був вплив не абстрактної “Західної Європи”, а конкретного центральноєвропейського ареалу найближчих німецькомовних сусідів тодішньої Польщі. Акцентування на власній традиції, мистецький процес як її саморозвиток в умовах нової історичної епохи, а тому закономірно у новому руслі становлять суть мистецького життя українських земель цього переломного періоду.

1. Александрович В.С. Мистецьке середовище Острога... – С. 64.

2. Державний архів у Кракові, відділ на Вавелі, Архів Сангушків. – Сигн. 75/1, арк. 390.

3. Гурич Т.Ю. Податкові реєстри сплати королівщини з міст Острога (1576) і Дубна (1586) // Матеріали до історії Острозької Академії. Біобібліограф. довід. – Київ, 1990. – С. 148.

4. Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – Киев, 1849. – Т. 1. – С. 113.

5. Гурич Т.Ю. Податкові реєстри сплати королівщини з міст Острога (1576) і Дубна (1586) // Матеріали до історії Острозької Академії. Біобібліограф. довід. – Київ, 1990. – С. 148.

6. Łoziński W. Złotnictwo lwowskie... – S. 90 – 91, 99.

7. Alexandrovych V. The Will and Testament of Afanasij Kal'nofojs 'kyj // HUS. – 1991/1991 – Vol. 3/4. – P. 424.

8. Jozicski W. Zlotnictwo lwowskie. – S. 80.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2012

До дня народження Івана Франка

Нагуєвичі – село на Дрогобиччині, де народився великий письменник України – Іван Франко.

У цьому селі проминуло його дитинство, тут він часто бував, коли навчався у Дрогобичі та у Львові, сюди приїжджав згодом зі своєю сім'єю на відпочинок і працю. Рідна оселя стала притулком для Франка після його другого арешту, коли він, ще юний, але вже “проскрибований” у суспільстві, залишився наодинці, важко хворий.

“І знову я бачу тя, село моє родинне...”

Іван Франко

